

УДК 94(477.85/.87) «1938/1939»

Петро СІРЕДЖУК

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА І ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В ГАЛИЦЬКІЙ ГУЦУЛЬЩИНІ (До 80-річчя проголошення Карпатської України)

Розглядається перебіг політичних подій, пов'язаних з Карпатською Україною від 11 жовтня 1938 р. до середини квітня 1939 р. Автор висвітлює різноманітні факти всебічної підтримки українського населення Галицької Гуцульщини становлення державності закарпатських українців. Окрім того, розкриває репресивні заходи польської держави проти галицьких гуцулів по недопущенню радикалізації їх настроїв та росту національного руху опору за автономію і появи нової української державності на території Західної України, і в тому числі на галицьких гуцульських теренах.

Ключові слова: Карпатська Україна, галицькі гуцули, греко-католицьке духовенство, польська влада, таємні агенти, репресії.

© П. СІРЕДЖУК, 2017

Проблема появи на політичній карті Європи Карпатської України і її впливу на радикалізацію політичних настроїв галицьких гуцулів ще не була ніким з істориків порушена, а тому на цю тему досі немає жодної розвідки. Цю прогалину в вітчизняній історіографії і покликана зробити наша стаття, мета якої — привернути увагу українських краєзнавців до цієї архіважливої справи, яка заслуговує не тільки окремої статті, але й окремого дисертаційного і монографічного дослідження.

Щоправда, в українській і польській історіографіях прокладена ледь помітна борозна в цій царині гуцулознавства. Одним з перших на цю проблему в вітчизняній науці звернув увагу Р. Гандзюк. Він у краєзнавчому науково-популярному дослідженні «Надвірна», описуючи 1999 р. діяльність ОУН в місті перед Другою світовою війною, зазначив, що члени міського осередку українських націоналістів брали участь у збройній боротьбі проти угорських загарбників у Карпатській Україні [45, с. 103].

В українській історіографії в розробку проблеми Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині свою стежку в розробку архіважливої для історії України теми проклала краєзнавець, вчителька історії з села Розтоки Оксана Луканюк, яка в розділі «Розтоки в роки Другої світової війни» виділила окремий параграф «Розтоківчани і Закарпатська Україна». Тут велика заслуга краєзнавця полягає в тому, що вона опублікувала співанкухроніку «Тридцять дев'ятого року» місцевої жительки Марії Бойчук про Карпатську Україну. Другом великим плюсом цього параграфу є те, що дослідниця правильно поставила на порядок денний проблему, що Карпатська Україна першою в Європі чинила збройний опір фашизму, зокрема сателіту гітлерівської Німеччини — хортистській Угорщині. Отож, датою Другої світової війни слід вважати не напад 1 вересня 1939 р. німців на Польщу, а вторгнення угорських військ у Карпатську Україну і її загарбання. Недоліком цього параграфу є, втім, те, що авторка переплутала події 1938—1939 рр. з угорською окупацією села влітку 1941 р. Це два різні хронологічні зрізи, які взаємно між собою не пов'язані [46, с. 132—135; 47, с. 106—116].

До порушеної проблеми до певної міри долучився і автор цієї статті. Він в 2011 р. оприлюднив інформацію про діяльність осередку «Просвіти» в Микучині, зокрема зазначив, що польські власті Надвірнянського повіту закрили цей осередок

24 листопада 1938 р., до того ж — тому, що секретар читальні Іван Белейович, в майбутньому видатний діяч повстанського руху проти радянського тоталітарного режиму на Яремчанщині, з кількома просвітянами нелегально перейшли кордон і опинилися в Карпатській Україні [48, с. 55—56].

Отут хочеться згадати вклад польської дослідниці Флорентини Ременюк у розробку цієї проблеми. У 2003 і 2004 рр. вона, досліджуючи політичну діяльність греко-католицького духовенства в добу II-ї Речі Посполитої з повітових поліцейських донесень у станіславському воєводі, наводить конкретні факти антипольської пропаганди отців Михайла Березюка з Горішнього Ясенова на Верховинщині, О. Каменецького з Космача, Миколи Сиротюка з Рожнова, Григорія Гнатива з Розток на Косівщині та Володимира Пилипця з Білих Ослав, Миколи Куніцького з Ворохти, Захара Золотого з Делятина й Олександра Крижановського з Заріччя на Надвірнянщині стосовно подій, пов'язаних з Карпатською Україною [49, с. 189—279; 50, с. 3—229].

Мюнхенська змова 30 вересня 1938 р. своїм наслідком мала радикалізацію настроїв українського населення Підкарпатської Русі, яке 11 жовтня 1938 р. оголосило в Хусті всьому світові про свою автономію у складі Чехословаччини. Перший її уряд на чолі з А. Бродієм був проугорський, а тому 26 жовтня 1938 р. був змінений на проукраїнський на чолі з Августиним Волошином, докладав багато зусиль в розв'язанні соціально-економічних, культурних проблем та формування власних збройних сил. Вже 1 лютого 1939 р. в Яблуниці Надвірнянського повіту на прикордонній заставі чехословацьких прикордонників змінили українські. Вони зняли з будинку прикордонної застави герб Чехословаччини і замість нього вивісили таблицю, помальовану в кольори українського прапора з написом Карпато-Україна [21]. В день нападу гітлерівських військ на Чехословаччину уряд Августина Волошина 15 березня 1939 р. проголошує свою незалежність і оголошує усьому світові про появу невеликої молодой української держави. У цей же день на неї напали угорські війська — сателіти гітлерівської Німеччини. У нерівному бою на Красному полі — рівнині перед Хустом, столицею Карпатської України, січовики зазнали поразки. Проте збройна партизанська боротьба з ворогом тривала до середини квітня 1939 р. [47, с. 106—116].

Вістка про проголошення автономії і утвердження української влади в Карпатській Україні з швидкістю вітру поширилася по всіх теренах Галицької Гуцульщини і мала великий вплив на радикалізацію настроїв місцевих гуцулів. Про неї гуцули говорили між собою, обговорювали на профспілкових зборах, засіданнях осередків громадсько-культурних товариств «Просвіта» і «Луг», навіть в ресторанах. Зокрема, 16 жовтня в Биткові, Делятині і Надвірній відбулися збори профспілки будівельників, на яких обговорювались події в Карпатській Україні. Найбільші профспілкові збори того дня відбулись в Надвірній, на яких побувало близько 250 осіб [4]. 22 січня 1939 р. гуцул Олекса Римарук з Заріччя Надвірнянського повіту в ресторані Каміла в Делятині, будучи напідпитку, підніс тости на честь Адольфа Гітлера і Соборної України і твердив, що поляки на українській землі розпанувалися, однак рано чи пізно вона мусить бути українською [23].

Як твердив у своєму донесенні воєводі Станіславського воєводства староста Надвірнянського повіту, проголошення Закарпатської Русі викликало пожвавлення роботи осередків «Просвіти», «Лугів» і кооператив по пропаганді ідеї автономізму Східної Галичини у складі II-ї Речі Посполитої [38]. На пропаганду ідеї автономізму повітова влада Надвірнянщини відповіла репресіями і заборонила під різними приводами: насамперед звинуватила керівництво 12 осередків «Просвіти» і «Лугу» в політичній діяльності, яка виходила нібито за статутні межі [39].

Окрім просвітян, луговиків і кооператорів, оунівців, палкими пропагандистами соборності України також було греко-католицьке духовенство краю. Це, зокрема, о. Й. Каменецький з церкви Петра і Павла в Космачі; о. Григорій Гнатів з Розток 13 листопада 1938 р. на проповіді парафіянам говорив, що А. Гітлер має намір у Польщі відібрати Помор'є, а Польща може обійтися без Східної Галичини. Душпастир Микола Сиротюк із Рожнова у своїй промові до віруючих зазначив: «Заблистіла надія на появу Великої України. Українці повинні себе самі визволити з неволі, а цей час уже настав і є надія...» [50, с. 59—60].

Греко-католицьке духовенство Галицької Гуцульщини у той час вимагало від гмінних секретарів, щоби ті відповідали на запити громадян, а також розмовляли з ними українською мовою, бо українці польської не

розуміють. Більше того, закликали не вкладати гроші в польські ощадні банки, бо вони ненадійні [38].

Варто наголосити, що ідеї соборності України греко-католицьке духовенство пропагувало і серед школярів. Зокрема, адміністратор греко-католицької парафії в Заріччю Надвірнянського повіту Олександр Крижановський замість навчання дітей основ релігії велику увагу приділяв вивченню історії України, розмовляв з дітьми на політичні теми. Під його впливом, як зазначалось у поліцейському донесенні, діти стали вороже ставитись до польської держави і допустили саботажні прояви антипольського характеру в формі нищення портретів достойників польської держави [49, с. 240].

Під впливом радикальної пропаганди у місцевих гуцулів зажеврила надія на відродження в Західній Україні національної державності, а тому по Галицькій Гуцульщині прокотилася хвиля антипольських акцій. Вже 14 жовтня 1938 р. два гуцули з Вороненки Василь Молдавчук і Іван Сигідський зірвали польський прапор з будинку школи і кинули в болото, за що були затримані і доставлені в слідчий відділ прокуратури в Станіславі [8].

Подібні факти на території Галицької Гуцульщини мали місце і пізніше. Так, 27 січня 1939 р. Наталя Семанік з с. Ворохта на Надвірнянщині зневажила польський герб і портрети польських державних діячів. У Шешорах на будинку над лісництва 26 квітня 1939 р. невідомі зірвали герб польської держави і обмазали його болотом [24; 31].

Оскільки в Європі пахло війною, то українські націоналісти, які діяли на території Галицької Гуцульщини, теж готувались до проголошення автономії. В серпні 1938 р. активісти ОУН у Городі, Косові, Кутах і Монастириську поширили листівки із зверненням до «Українського народу». З таємної інформації поліції Надвірнянського повіту воєводі Станіславського воєводства від 18 жовтня 1938 р. вказувалось, що ОУН гарячково готувалося до визвольних змагань за незалежність України на випадок війни Польщі з Чехословаччиною, з цією метою використовували легальні збори до місцевих органів самоврядування. Вони навіть приготували виборчі бюлетені зі списком кандидатів в органи місцевого самоврядування, тобто спочатку вибрали тактику прийти до влади мирним шляхом, щоби проголосити автономію краю [5; 6].

Найбільш патріотичні гуцули готували проти польської влади антипольське повстання: нищили військовим зв'язок, робили напади на об'єкти, де зберігали вогнепальну зброю, складували зброю поблизу кордону з Чехословаччиною і Румунією. Для прикладу: 14 лютого 1939 р. невстановлені особи пошкодили військовий телефонний зв'язок у Пневі сполученням Пнів — Надвірна і на межі границь сіл Гута і Зелена на Надвірнянщині [25].

20 жовтня 1938 р. у Надвірній у міських тартаку невідомі зламали двері світлиці польського мілітарного осередку «Стрільці» і викрали чотири карабіни. Зловмисників поліція (завдяки своїй таємній агентурі) зуміла відшукати і затримати через шість днів [3]. З 14 на 15 грудня 1938 р. на присілку Любіжна в Делятині зібралися керівники національно-визвольного руху краю, які мали намір у місті встановити українську владу і відібрати її з польських рук. Правда, намір їм не вдался, бо в їх рядах був таємний агент польських спецслужб, який усіх видав. За допомогою зрадника польській поліції вдалося вчасно розкрити задум провідників повстання і заарештувати змовників [38]. 16 грудня 1938 р. з донесення старости Надвірнянського повіту на ім'я воєводи Станіславського воєводства встановлено, що українські націоналісти організовувались в збройні боївки. Більше того, як зазначав староста, в Надвірнянському повіті було п'ять випадків нищення польського герба на поштових скриньках і демонстраційні співи антипольського змісту [11]. Зокрема 30 жовтня 1938 р. у Лойові Надвірнянського повіту Стефан та Василина Пліщуки, Микола, Михайло і Павло Романюки були доставлені в слідчий відділ прокуратури в Станіславі за спів у сільській читальні «Просвіти» пісень, які, нібито, були проти польського народу і держави. Донос поліції на них зробив Ян Качаровський. Місцеві жителі йому це не вибачили і 22 листопада того року спалили його будинок [10; 15].

Агентами польських спецслужб на теренах Галицької Гуцульщини були, в основному, особи польської і німецької, рідше української національності. Так, шпигунами прикордонної застави в Надвірній були Йозеф Ксянжек, Зігмунд Сігнатович і Юстина Юркевич; Емільян Любаневський, Станіслав Тарновський — в Битькові; Іван Кішезник — у Пасічній; Антрал Дзигіла, Михайло Куриняк, Йозеф Огоновський і Кристина Шпилкова — в Пневі [42].

Контррозвідники застави прикордонників у Ворохті теж мали своїх агентів. Кожен з цих агентів мав своє псевдо: «Бик», «Волак», «Галб», «Єгер», «Жидок», «Шишка», «Шубер», «Ясьмін», «Яцек» та ін. На прикордонній заставі, яка знаходилась на горі Говерла, таємними шпигунами були лісовий інженер з полонини Марічейка Тичинський, на горі Кукіль лісник Вашкевіч, на горі Аржелужа лісник Кабіньовський, і на полонині Заросляк резервіст польського війська Чулевіч [43; 44].

Польський уряд, наляканий проголошенням незалежної Карпатської України, боячись антипольського повстання гуцулів, дав розпорядження командуючому воєнного округу корпусу № 6 розробити план маршруту по гуцульських і покутських селах — демонстрації сили польського війська, щоби залякати місцеве населення. Його мета — гуцулам і покутянам, що у випадку народних заворушень вони будуть безжалісно придушені польським військом. План цього маршруту розробив шеф штабу командування округу корпусу № 6 полковник Л. Рудка. Згідно з розробленим ним планом для батальйону ротмістра Маційовського траса маршруту по гуцульських селах пролягала таким чином:

06.11.1938 р. — Мишин, Яблунів, Середній Березів, Печеніжин. Ночівля в Березові з 6 на 7 листопада.

07.11.1938 р. — Космач, Шешори, Пістинь. Ночівля в Пістині з 7 на 8 листопада.

08.11.1938 р. — Косів, Рожнів, Хімчин, Іллінці. Ночівля з 8 на 9 листопада в Іллінцях [1].

Такий марш по селах Косівщини і Коломийщини викликав великий резонанс серед місцевого населення. Як доносив 25 листопада 1938 р. віце-староста Косівського повіту магістр права Размус, активісти українського національного руху змушені були згорнути свою діяльність і не організували ніяких антипольських виступів. На думку Размуса, з метою забезпечення надійного громадського спокою і уникнення антиурядових проявів з боку гуцулів польське військо повинно знаходитись на всьому відтинку державного кордону не тільки з Чехословаччиною, але й Румунією [49, s. 240].

Настрашена недостовірними слухами, що гуцули мають намір знищувати польські родини, повітова польська влада Надвірнянщини звернулася до Варшави, щоби на терени Надвірнянщини були введені додаткові війська. У зв'язку з напруженою політич-

ною ситуацією Міністерство оборони Польщі з кордону від Литви на теренах Галицької Гуцульщини перекинуло додатково підрозділи прикордонних військ. Командування прикордонників негайно видало розпорядження, що в прикордонних гуцульських селах вводиться воєнний стан: обмежується пересування людей з 17 год. дня до 9 год. ранку [40].

Згодом на повторну просьбу старости Надвірнянського повіту Міністерство Оборони Польщі 19 грудня 1938 р. направило знову додаткові підрозділи польського війська, які через три дні були розквартировані в прикордонних селах: Рафайлові і Яблуниці. Це були вишколені стрільці, які вміли швидко пересуватися по снігу на лижах. Через десять днів, тобто 29 грудня 1938 р., сюди ще направили два батальйони лижників гірської артилерії, яких розмістили в Березовах і Микуличині. Тут вони пробули до 15 лютого 1939 р. [2].

Невдала спроба підняти антипольське повстання та введення воєнного стану не злякало волелюбних верховинців. Гуцули не опустили рук і енергійно взялися підтримувати закарпатських українців попри те, що в селах стояли військові гарнізони. В кожному гуцульським селі таємно велася агітація за вступ у загони самооборони і формуєче військо закарпатських українців — «Карпатську Січ». У селах краю були якщо не вербувальні пункти, то окремі вербувальники. Так, у Делятині, Микуличині і Надвірній поліція через таємних агентів зуміла зліквідувати вербувальні пункти добровольців — стрільців у «Карпатську Січ» [39].

Відомо також, що в гуцульських селах були свої вербувальники, які вербували добровольців воювати за незалежність Карпатської України. Таким вербувальником був у Лючі Микола Федорак, який 30 листопада 1938 р. був заарештований і польською владою притягався до кримінальної відповідальності, а також Василь Ткачук, який вербував молодь не тільки в ряди ОУН, але й на Закарпаття. В Микуличині вербуванням молоді в легіони «Карпатської Січі» займався Павло Рикітчук, якого 22 квітня 1939 р. Станіславський окружний суд позбавив волі на два роки. 22 квітня 1939 р. Миколі Федораку був оголошений вирок: 10 місяців позбавлення волі, а Василю Ткачуку два роки позбавлення волі в в'язниці посиленого режиму [18; 32].

Незважаючи на складну політичну ситуацію на територіях Галицької Гуцульщини і запроваджений

польським урядом воєнний стан, населення постійно цікавилось подіями, що відбувалися в Карпатській Україні. Щоправда, вуличні дискусії про тамтешні події в більшості випадків не виходили за рамки приватних розмов. У своїх виступах місцеві гуцули не скривали своїх симпатій до визвольних змагань закарпатських українців. Більше того, по краю поширювались найрізноманітніші чутки: нібито навіть польські вояки співчують визвольним змаганням українців Карпатської України і з зброєю в руках переходять на їхній бік. Так, 22 жовтня 1938 р. кривопільські гуцули Ілля Остащук і Лукин Семетчук серед місцевих жителів поширювали інформацію, що сто вояків польської армії з повним озброєнням перетнули польсько-чехословацький кордон і увійшли на територію Карпатської України, щоби взяти участь в боротьбі за її незалежність. Обоє поширювачів неправдивих слухів було затримано польською поліцією і доставлено до місцевого суду в Жаб'ю і притягнуто до кримінальної відповідальності за 170 статтею карного кодексу Польщі [9; 41].

У листопаді 1938 р. члени ОУН серед місцевого населення вели сильну агітацію, щоби юнаки і чоловіки нелегально переходили границю і вливалися в ряди легіонів Карпатської Січі [12]. Саме під впливом українських націоналістів великий потік гуцульських, опільських, покутських і подільських добровольців влився в лави січового війська Карпатської України в листопаді 1938 року. Одним пощастило нелегально переходити польсько-чехословацький кордон, а інших — через таємних агентів — польські прикордонники затримували і передавали слідчим органам. Так, 18 листопада 1938 р. польський прикордонний патруль в Рафайлові на Надвірнянщині затримав Івана Яремчука, який намагався нелегально перетнути кордон з Чехословаччиною, за що був доставлений до повітового суду в Надвірній, а також Ян Ясінський з села Литвинів на Тернопільщині, Михайло Вишиваний з Нових Стрілишк Бібрського повіту Львівського воєводства. У Ворохті таку спробу зробили Богдан Кордибанюк і Володимир Загайда з Лісної Слобідки Коломийського повіту, яких доставили в слідчий відділ прокуратури в Станіславі, а 6 березня 1939 р. — Василь Мельничук з Вороненки на Надвірнянщині [12—15; 28].

Потік гуцульських і з різних регіонів західноукраїнських земель добровольців воювати за незалеж-

ність Карпатської України спостерігається і в наступному місяці. Для прикладу, 1 грудня 1938 р. з Ворохти на територію Карпатської України намагалися потрапити Петро Соловій і Діонісій Томчишин, а 9 грудня 1938 р. — Микола Захарук, Василь Мартинович, Микола Мартинович, Іван Сумарук і Михайло Терлецький з Косова. Перших двох доставлено до слідчого відділу в Коломиї, а останніх — до Станіслава. 12 грудня 1938 р. у с. Зелена затримано Яна Стефунко, який намагався перейти польсько-чехословацький кордон при допомозі Петра Сидорука. Чотирма днями пізніше на прикордонному пункті в Ворохті прикордонники затримали нелегала Станіслава Барковажного зі с. Великі Гаї Тернопільського повіту Тернопільського воєводства [18].

З гуцулів, що нелегально перейшли польсько-чехословацький кордон на ворохтянській дільниці до Карпатської України, були Михайло Арсенич, Дмитро Генік, Кость Генік з Верхнього Березова, Стефан Голдищук з Текучі, Юра Одокій, Юрій Соловчук з Микуличина на Надвірнянщині, яких по поверненню додому доставили в слідчий відділ прокуратури в Станіславі. 22 квітня 1939 р. Коломийський окружний суд Костя Геніка позбавив волі терміном на сім, Стефана Голдищука на десять місяців, а Дмитра Геніка — на одинадцять місяців [16; 32].

Доречно сказати, що серед гуцульських добровольців на Карпатській Україні воювали також і місцеві поляки. Вдалось встановити відомості поки-що про двох: Владислава Островського з Яремча та прикордонника Яна Собеського. Перший народився 3 квітня 1909 р. Освіту мав початкову, служив в 6-му полку уланів польської армії в Станіславі. До переходу на Карпатську Україну 1 лютого 1939 р. він працював у пожежній охороні м. Яремча [35—37]. Про другого відомо тільки те, що той 30 січня 1939 р. під впливом агітації місцевого рафайлівського гуцула Петра Микитюка із прикордонної застави в с. Рафайлова на Надвірнянщині втік до Карпатської Русі [24].

Необхідно підкреслити, що в ряди січовиків Карпатської Січі і загони самооборони вливались національно свідомі галицькі гуцули. Це були, як правило, члени осередків українських культурно-просвітницьких товариств та члени ОУН. Зокрема, за незалежність Карпатської України воювали просвітяни осередку «Просвіта» в Яремчу Андрій і Василь Бойки [33; 35]. У збройній боротьбі проти угорських загарбни-

ків в лавах Карпатської Січі воювали члени ОУН з Надвірної Михайло і Василь Іроденки, Михайло Келиман, Іван Полатайко. Два останніх загинули в бою з переважаючими силами ворога [45, с. 103].

З усіх околиць Галицької Гуцульщини найбільше національний визвольний рух проявив себе в прикордонному з Карпатською Україною Надвірнянському повіті. Тут станом на 31 січня 1939 р. тільки за офіційними даними до Карпатської України з метою утвердження там української державності втекла 61 особа [38].

У гуцульських селах були провідники, які переправляли добровольців на Закарпаття. Цими героями були Петро Дирда з Зеленої та Микола Костик з Надвірної, яких за протиправні дії доставили в слідчий відділ прокуратури в Станіславі, з тим, щоб притягнути винних до кримінальної відповідальності [15].

Доречно зазначити, що подібна агітація вступу добровольців в лави Карпатської Січі велася і серед гуцулів-українців Румунії. Там поширювали чутки, що серед українців Галицької Гуцульщини розгортається повстанський рух. Служба безпеки Польщі на державному кордоні з Румунією не раз виявляла тайники, в яких було багато вогнепальної зброї, яка, вірогідно, зберігалась до слушного часу [7].

По ліквідації автономії і державності Карпатської України оунівці у своїй пропагандистській діяльності твердили, що ідея відродження української держави на повістці дня залишається актуальною, але її тепер можна здобути лише в спілці з нацистською Німеччиною. Основною причиною втрати незалежності Карпатської України, її включення до складу фашистської Угорщини вони вважали, що це — провина на совісті Адольфа Гітлера, який не бажав появи на політичній карті Європи незалежної України. Більше того, націоналісти рекомендували місцевим українським патріотам з цього приводу носити невеликі чорні стрічки або чорні галстуки, а також на великодні свята проводити жалобні панахиди по загиблих січових стрільцях Карпатської Січі [26; 27; 30].

Після потоплення в крові новопроголошеної української держави угорські власті тісно співпрацювали з польськими і передавали їм відомості для розправи над добровольцями з різних теренів Галичини, в тому числі і Галицької Гуцульщини, які боролися за незалежність Карпатської України. Зокрема відомо, що з Міністерства закордонних справ

Угорщини польській стороні такий список був переданий 12 квітня 1939 р. [27]. Отже, його сліди слід шукати в угорських і польських архівах з тим, щоби нащадки знали усі імена і прізвища героїв — вихідців з Галицької Гуцульщини, які зі зброєю в руках відстоювали незалежність Карпатської України.

Служба безпеки польської держави також виявляла гуцульських добровольців, які воювали в Карпатській Січі через поштову кореспонденцію. Так, через листування з родичами і знайомими нею були виявлені учасники визвольних змагань Карпатської України Юрко Гальчук, Іван Годованець, Василь Гундяк з Ямної, Андрій Бойко (03.12.1916), Василь Бойко, Іван Бойко, Дмитро Бойко, Федір Савчук з Яремча [36].

За участь у визвольному русі закарпатських українців багато горян Галицької Гуцульщини притягувалось до кримінальної відповідальності: Микола Прокопів (06.01.1913) з Татарова, Андрій Бойко (03.12.1916), Василь Бойко (06.04.1920), Дмитро Бойко (05.10.1921), Іван Бойко (26.09.1919), Владислав Островський (03.04.1909), Федір Савчук (02.03.1918) з Яремча [34; 37]. Окрім них молоду українську державу зі зброєю в руках захищали зарічанці Іван Вередюк, Дмитро Мельник і Микола Стефанів, які в листопаді 1938 р. прибули на Закарпатську Україну. По поверненню додому в Заріччя на Надвірнянщині вони деякий час на нелегальному становищі перебували вдома, але їх видали таємні агенти, і польська поліція заарештувала їх. Слідчі органи порушили кримінальну справу, щоби притягнути винних до кримінальної відповідальності. Зокрема, 22 квітня 1939 р. Станіславський окружний суд Івана Вередюка, Дмитра Мельника і Миколу Стефаніва засудив на 11 з половиною місяців позбавлення волі. З Надвірної у лавах «Карпатської Січі» теж воював Михайло Іроденко [19; 20; 32].

Слід зазначити, що польська адміністрація притягала до кримінальної відповідальності і тих гуцулів, які мали намір стати учасниками визвольних змагань або матеріально підтримували добровольців. Так, у Надвірній польська поліція 18 січня 1939 р. затримала агронома «Сільського Господаря» Надвірнянського повіту Яна (Івана) Левицького, який підтримував контакти з членами ОУН і хотів, як зазначено в поліцейському донесенні, втекти на Підкарпатську Русь [22]. 14 березня 1939 р. окружний суд в Коломиї за намір прийти на допомогу закар-

патцям скарав на позбавлення волі Василя Кравчука на один рік, а отця Михайла Березюка з Горішнього Ясенова за надання допомоги добровольцям з села Верхній Ясенів на Верховинщині, серед яких був Федір Михайлович Стефлюк, ув'язнив на такий самий термін. Патріотичну гуцулку з Пістині Косівського повіту Марію Кречову за аналогічну провину позбавили волі на вісім місяців [29].

Насамкінець слід зазначити, що проголошення Карпатської України для галицьких гуцулів було визначною історичною подією. На її честь у багатьох селах, незважаючи на репресії польської влади, відправляли панахиди, вивішували національні прапори і герби, насипали символічні могили. Так, адміністратор греко-католицької парафії в Космачі Коломийського повіту Осип Каменецький 19 березня 1939 р. у сільській церкві закликав місцевих гуцулів прийти на поминальне Богослужіння і з ним помолитися за полеглих героїв-січовиків Карпатської України, а церковний хор відспівав, на думку польського поліцейського, кілька пісень націоналістичного забарвлення. Аналогічне поминальне Богослужіння 26 березня 1939 р. також провів отець Захар Золотий із міста Делятин Надвірнянського повіту [49, s. 240].

Пам'ять про цю знаменну подію і досі живе в народній пам'яті. Вона відображена, зокрема, у співанках-хроніках. Їх виконавцями є, як правило, жінки старшого і середнього віку. Зокрема, Анна Малкович з Вижного Березова, Анна Бойчук з Розток на Косівщині, Василина Павлюк з Яблуниці на Надвірнянщині і т. д.¹ [46].

Отож можемо констатувати, що проголошення автономії і формування українського уряду Карпатської України 11 жовтня 1938 р. викликало великий розголос навіть у найвіддаленіших закутках Галицької Гуцульщини. Гуцули бачили в ній зародок майбутньої Соборної України, і тому з їх боку карпатські українці отримали всебічну підтримку. Багато верховинців із Галицької Гуцульщини влилося в ряди формуючого українського війська — Карпатської Січі та загонів самооборони. Більше того, самі галицькі гуцули на своїх просторах мали намір підня-

ти синьо-жовтий прапор і звільнитися від соціального, національного і релігійного гніту відродженої польської держави. Правда, тоді їм не вдалося це зробити, бо польська влада зуміла в зародку придушити опір волелюбних горян. Отож, тоді галицькі гуцули вписали нову золоту сторінку в національно-визвольні змагання українців за появу на політичній карті світу Соборної України. Нам, нащадкам, оминати цю проблему в гуцулознавстві — це означає зрадити світлу пам'ять про тих лицарів-січовиків, які віддали своє здоров'я, а багато з них і життя, а також репресованих польською владою гуцулів, які боролися за нинішню незалежність. Ця зарубка нашої історії має залишитися у генетичній пам'яті не тільки горян, але й усього українського народу на віки. Одночасно з гіркотою доводиться констатувати, що краєзнавці на місцях добре усвідомили, що Друга світова війна розпочалася 15 березня 1939 р. одночасним нападом гітлерівської Німеччини на Чехословаччину і фашистської Угорщини на Карпатську Україну, а офіційна українська історична наука досі стоїть на старих радянських позиціях: 1 вересня 1939 року.

1. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2121. — Арк. 18.
2. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2121. — Арк. 120—123.
3. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 107 зв.
4. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 109.
5. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 151.
6. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 159 зв.
7. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 175 зв.
8. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 178.
9. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 179.
10. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 179 зв.
11. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 181 зв.
12. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 187 зв.
13. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 194.
14. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 194 зв.
15. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 195.
16. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 195 зв.
17. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2328. — Арк. 196.

¹ Інформація респондента Андрія Королька від 15 червня 2017 р. // Приватний архів П. Сіреджука з теми «Карпатська Україна і Галицька Гуцульщина: хронологія подій 14 жовтня 1938 — 26 квітня 1939 р.».

18. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 11—11зв.
19. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 12.
20. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 24.
21. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 343. — Арк. 25 зв.
22. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 32.
23. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 32 зв.
24. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 33.
25. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 33 зв.
26. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 45 зв.
27. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 46 зв.
28. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 59.
29. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 62.
30. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 72.
31. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 76.
32. ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2343. — Арк. 78.
33. ДАІФО. — Ф. 226. — Оп. 1. — Спр. 760. — Арк. 2.
34. ДАІФО. — Ф. 226. — Оп. 1. — Спр. 761. — Арк. 2.
35. ДАІФО. — Ф. 226. — Оп. 1. — Спр. 793. — Арк. 1.
36. ДАІФО. — Ф. 226. — Оп. 1. — Спр. 793. — Арк. 2.
37. ДАІФО. — Ф. 226. — Оп. 1. — Спр. 793. — Арк. 3.
38. ЦДІА України, м. Львів. — Ф. 179. — Оп. 5. — Спр. 65. — Арк. 1.
39. ЦДІА України, м. Львів. — Ф. 179. — Оп. 5. — Спр. 65. — Арк. 2.
40. ЦДІА України, м. Львів. — Ф. 179. — Оп. 5. — Спр. 65. — Арк. 3.
41. ЦДІА України, м. Львів. — Ф. 214. — Оп. 1. — Спр. 1376. — Арк. 6—7.
42. ЦДІА України, м. Львів. — Ф. 214. — Оп. 1. — Спр. 1404. — Арк. 31.
43. ЦДІА України, м. Львів. — Ф. 214. — Оп. 1. — Спр. 1405. — Арк. 9.
44. Гандзюк Р. Надвірна. Історичний нарис. Від найдавніших часів до наших днів / Р. Гандзюк. — Івано-Франківськ : Сіверсія, 1999.
45. Луканюк О. Розтоки. Історичний нарис від найдавніших часів до 2016 року Божого / О. Луканюк. — Косів : Писаний Камінь, 2017.
46. Масляник О. Гуцульська республіка і Карпатська Україна в контексті національно-визвольних змагань українського народу / О. Масляник // Гуцульщина в плінні віків: історія і культура: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. З нагоди 25-річчя товариства Гуцульщина у Львові. Львів, 30 січня 2016 р. — Львів : Ліга-Прес, 2016.
47. Сіреджук П. Діяльність «Просвіти» у Микуличині / П. Сіреджук // Микуличин. — Вип. 2. — Івано-Франківськ : Фоліант, 2011.
48. Rzemieniuk F. Stosunek greckokatolickiego duchowieństwa do państwa polskiego II Rzeczypospolitej (1918—1939) / F. Rzemieniuk // Rocznik historyczno-archiwalny. — Przemyśl, 2004. — Т. XVIII. — S. 189—279.
49. Rzemieniuk F. Walki polityczne greckokatolickiego duchowieństwa o niepodległość Ukrainy w okresie II Rzeczypospolitej (1918—1939) / F. Rzemieniuk. — Siedlce, 2003.

Petro Siredchuk

THE INFLUENCE OF CARPATHIAN UKRAINE
ON POLITICAL SITUATION
AT GALICIAN HUTSULSHCHYNA

(On the occasion of 80-th anniversary
of Carpathian Ukraine proclamation)

It is considering the course of political events, connected with Carpathian Ukraine, at the period from October, 11 1938 to the edge of April 1939. The author highlights different facts of comprehensive support of the process of formation of Transcarpathia Ukrainians statehood by the Galician Hutsulshchyna dwellers. Besides this, the author reveals the Polish state repressive measures against Galician hutsuls coursed to avoid radicalization of their disposition and national resistance movements rising for autonomy and appearance of new Ukrainian statehood at the Western Ukrainian lands, including the territory of Galician Hutsulshchyna.

Keywords: Carpathian Ukraine, Galician hutsuls, Greek Catholic clergy, Polish authority, secret agents, repressions.

Петро Сиреджук

КАРПАТСКАЯ УКРАИНА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ
НА ПОЛИТИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ
В ГАЛИЦКОЙ ГУЦУЛЬЩИНЕ
(К 80-летию провозглашения Карпатской Украины)

Рассматривается ход политических событий, связанных с Карпатской Украиной от 11 октября 1938 до середины апреля 1939. Автор освещает различные факты всесторонней поддержки украинского населения Галицкой Гуцульщины становления государственности закарпатских украинцев. Кроме того, раскрывает репрессивные меры польского государства против галицких гуцулов по недопущению радикализации их настроений и роста национального сопротивления за автономию и появление новой украинской государственности на территории Западной Украины, в том числе на галицких гуцульских территориях.

Ключевые слова: Карпатская Украина, галицкие гуцулы, греко-католическое духовенство, польские власти, тайные агенты, репрессии.